

ΚΡΙΤΙΚΕΣ ΑΝΑΠΟΔΙΕΣ

Χιωμένο στον άμμο.—Ζ. Φυτίλη.—Το Ξεφάντωμα.—Η. Κουλουβάτου.

Το καινούριο δράμα του κ. Φυτίλη κοινωνικό έχει θέμα καθώς και τα πρωτιτερανά του. Ένας έμπορος—Στεφανής—παίρνει τή Μέλπω που τον αγαπήσε μά που βρίσκεται να έχη πολύ πύ ψυχική ανατροφή από κείνονα. Με τον καιρό ή αγάπη της ξεθυμαίνει κι αρχίζει να καταλαβαίνει του Στεφανή τήν ούσιαστική προστυχιά και να παθαίνεται με τή στενόχωρη ζωή της. Κ' ή γυναίκα που ψυχοπονεί εύκολα γελιέται και ξεφεύγει σε παραστρατίσματα. Τό ξέρουν αυτό κι ο Φίλιππος—ο αδερφός του Στεφανή—που τήν κρυφαγαπούσε από μικρός—κι ο Παύλος, φίλος αυτός του Στεφανή μά και μαριόλος γυναικαρπάχτης.

Ο Φίλιππος σπούδασε στην Ευρώπη κι αλείρηθηκε κάπως πολιτισμό. Ίσως και γιατί από φυσικό του σέβεται τό χρέος, φυλάγεται γνωστικά και κρύβει τήν αγάπη του και προσπαθεί να γλυκάνη τής Μέλπως τή ζωή με τήν παρηγορητική φιλία του. Ο Παύλος όμως τής στίνει πύβουλη παγίδα και τήνε κυριεύει σε μίαν ώρα παραφορας κι αδύναμης απέλπισίας. Η Μέλπω μετανιώνει και ξεμολογιέται του Φίλιππου. Κι αυτός τότε τής λείει τήν αγάπη του και θέλει να τήνε σώση φεύγοντας μαζί της μακριά. Μά είναι άργά. Ο Παύλος τήνε βαστά. Και θέλει δι θέλει έρχεται ή στιγμή που τήνε βρίσκει στην άγκαλιά του Παύλου ο Στεφανής και τούς σκοτώνει και τούς δύο.

Δέν είμαι βέβαιος άν ο κ. Φυτίλης θέλησε να ξετάση τό κοινωνικό θέμα τής κακοπαντρεμένης γυναίκας απόλυτα και φιλοσοφικά μόνο ή κι άν πάσκισε σύγκαιρα να ζουγραφίση τή σημερινή ρωμαίικη κοινωνία. Όπως κι άν είναι στο δεύτερο θαρρώ να πέτυχε σημαντικά. Οί χαρακτήρες του—άν και δε στάνουνε στην ήρωική τήν ύπερβολή που κάνει τούς τύπους—είναι ως τόσο πολύ καλά παρατηρημένοι και καθημερινής αλήθειας.

Ο Στεφανής είναι παλιός μας φίλος: ο καλόζωος, χαροκόπος έμπορος με τό στενό κεφάλι και τό ανατολίτικο μαχμουρλίκι, με τίς πατροπαράδοτες ιδέες πως ή γυναίκα είναι χαδεμένη κι ήμυαλη σκλάβα, πως ο άντρας έχει τό δικαίωμα να γλεντάει και να μεθοκοπά φτάνει να κάθεται φρόνιμα στίτι

της ή νοικοκυρά, πως οτι δέν καταλαβαίνει, δέν αξίζει δυο παράδες, πως αυτός είναι ο πλάστης και δικαιοκρίτης, πως ή κοινωνία γι' αυτόν ύπάρχει και στίκεται κι όχι αυτός τό άτομο γιά τήν κοινωνία.

Φαινομενικά όλως διόλου αντίθετη μάς παρουσιάζεται ή Μέλπω. Είναι σπουδασμένη, νοιώθει από ποίηση και μουσική, συναρπάζεται και νοσταλγει ζωή πύο άστραπόβολη και λυρική. Κι όμως όλ' αυτά είναι χουόδι και ψεύτικη γυαλάδα. Στο βάθος είναι πάντα ή προστυχούλα έπαρχιώτισσα που καθώς μου φαίνεται στίκει γιά τήν ώρα ο πύο γενικός τύπος τής ρωμιάς. Από δω κι από κεί πλατσικολόγησε μερικές ιδέες πολιτισμού, συνάρπαξε τίποτε λόγια σφανταχτερά, καμιά μόδα γιά κανένα γαλλισμό, κι άμέσως βάλθηκε να φωνάζη και να δένεται γιά τή μοίρα της και να γυρεύη όνειροφαντασιές και να καμώνεται πως είναι θύμα. Όλη της ή μόρφωση κατανατά μίαν άσυλλόγιστη όρμη να σπάση, να σκίση, να ξεπεταχτή σε λευτεριές παράνομες, να ξεπεράση τής Τσιγγάνας τήν άφροντισιά. Τό είπε κ' ή Τρισεύγενη του Παλαμά: «Αχ! τσιγγάνες μου μακαρισμένες!»

Άγουρο ξετίναγμα δίχως ρυθμό και δίχως αξιοπρέπεια. Μάς δείχνει όλόκληρη τήν προστυχίλα κάθε κοινωνικής επανάστασης χειροτερεμένη από τή φωνακλιάρικη άψη τής γυναικίσιας φύσης. Δέν τό ξέρει τό κεφάλι τής Ρωμιάς πως ή αρχή χρειάζεται κ' είναι άπαραίτητη και πως ή κοινωνική πρόοδο δε γίνεται από άτομο σε άτομο μά πάντα ζετυλίγεται από γενιά σε γενιά.

Και συλλογίζουμαι πως άδικο ίσως στίκεται να γυρεύουμε φιλοσοφικό μυαλό από τή χτεσινή χανούμισσα, από τή δύστυχη γυναίκα που γιά αιώνας τώρα δουλεύει στα χωράφια και τρυγά και γνίθει και γεννά παιδιά, που καλά καλά δέν τήν ξεχωρίζει ο άντρας της από τίς κότες γιά τίς γίδες του. Ούτε πάλε άρνούμαι πως και στην εποχή τή ζυζαντινή και στο Φανάρι και στο Σούλι δε σταθήκανε γυναίκες άνώτερες, γυναίκες μάθησης και γνώσης, γυναίκες ήρωϊκές. Μά εΐτανε λιγοστές και δέν άφίσανε φύτρα. Του Ρωμιού τό φιλότιμο άριστοκρατία δε σηκώνει—άκόμα λιγώτερο στις γυναίκες. Και γι' αυτό τό κακό πολυκαίρισε, γι' αυτό ή πρωτεινή βαρβαρόσύνη κ' ή ανατολίτικη σαπίλα κ' ή παιδιάτικη άμυαλσύνη τής φυλής ξεσπύνε πύο φανερά και πύο θεατρικά στα επαναστατικά καμώματα τής σημερινής Ρωμιάς.

Μιά μόνη στιγμή βλέπω τή Μέλπω ν' ανεβαίνει ψηλά. Και τότε φωνάζει: «Εγώ θέλω να μ' αγαπούν (γράφει αγαπούνε) σαν που θέλω εγώ!» Κι όμως παραδίνεται στον Παύλο άνόητα, σα δουλικά, σαν κούκλα δίχως δική της ψυχή.

Από τήν ίδια φύτρα κι ο κύρ Φίλιππος. Άτολμος, άβουλος, μισερός. Πού και πού ξεσηκώνεται και κάνει ν' άντρειευτή, μά πάντα τότε βαστούνε κάτω οι παλιές ιδέες και τό σκλαβωμένο του αίμα. Έχει μισοκαταλάβει τήν αξία τής ζωής, μά δέν ξέτιναξε άκόμη από πάνω του τά κουτοηθικά ψυχόρμηπα τής γενιές του.

Δέν αξίζει να σταθούμε στον Παύλο. Τόνο ξερούμε όλoi τον άνοστο λεβεντιό που γαληφεύει τίς γυναίκες. Κ' είναι χαρχαχτηριστικό πως δε βρίσκεται τίποτε πύο ήρωϊκό από έναν Παύλο στη ρωμαίικη κοινωνία γιά να γυρίση τά μυκλά τής γυναίκας που όνειρεύεται λευτεριά. Τί διαφορά και πόσα εύρανοβούνια δε χωρίζουνε τήν αγάπη τής Μέλπως από τήν όρμη τήν ποιητικώτατη τής Τρισεύγενης ή τή μεγάλη πίκρα τής Hedda Gabler. Δέ μάς θυμίζει: ούτε καν τό λεβέντικο ήδονισμό τής Mme Bonnavary. Κι όμως στο βθος βάθος τής ψυχής ίδια τίς σπρωχει και τίς βραχνίζει άποθυμιά. Μά λυρισμός άττικός, έπική καταρρόνια, μεγαλομανία αισθητική φέρνουνε τίς άλλες στο ύψος τής ποίησης τής τυπικής. Η Μέλπω σέρνεται σα γυμνοσάλιαγκας.

Και καθώς έλεγα στην αρχή άν ο κ. Φυτίλης θέλησε να μάς ιστορήση τή σημερινή Ρωμαίικη ψυχολογία μπορούμε να τότε συχαρούμε γιά τήν ξερή και βαθιοχτύπητη και σαρκαστική που μάς έδωσε εικόνα. Όμως άν έννούσε να συμπαθήσουμε τή Μέλπω πρέπει να δηολογήσουμε πως δέν τήνε φτέρωσε με τή χρειάζουμένη ποίηση και δεσποτικότητα και δέν τήν έπλασε ξάστερη κι άντινομη και συνειδητά μεγαλοφρονούσα.

Προπούμενο θαρρώ πως έρχεται να προσθέσω εδώ δυο λόγια και γιά τό δράμα του κ. Κουλουβάτου—τό «Ξεφάντωμα». Τό θέμα είναι συγγενικό. Περιγράφει ο δραματογράφος τον άσυγκράτητο ήρωϊσμό του χροκόπου πλαϊ πλαϊ με τό μαλακώτερο μά πύο στρυφνό εγωϊσμό τής γυναίκας που αγαπήσε δίχως παντριά. Μερικές σκηνές δέν είναι καθόλου άχαμνές, μά κάποια φιλοσοφική πολυλογία και κωκόγουστη άσυναρτησία χαλνούνε του έργου τή δύναμη.

Με λύπη παρατηρώ πως και στα δύο δράματα

ρασε κι άλλα πλκακία. Τή δεστέρα, δώδεκα, είχε γεμίσει χιλια πεντακόσια εικοσιπέντε. Και δέν τέλειωσε. Δούλεβε στην καμερίτσα του τή στενή, τόσο στενή που με δυσκολία μπορούσε μέσα να σαλέψης. Στη δουλειά του άπάνω, άλχημονούσε τό λαμπρό του τό εργαστήρι. Ξυπνούσε πρωτ πρωτ και πλάγιαζε άργά, ύστερις από τά μεσάνυχτα. Κούραση κχιμά δέν έννοιωθε. Πάντα φρέσκος και στο ποδάρι. Δέν άμελούσε κανένα του χρέος. Δέν άφινε μέρα δίχως να στείλη πεντέξη πιττάκια ή δελτάρια εικονογραφημένα, που εΐτανε τότες μόδα, χώρα σε όλους τούς μουσαφίρηδες του Χαμονοκορφιού, με χαϊρετίσματα, με μιά νοστιμιά, με ένα θυμητό, με ένα κοπλιμένο στο κάθε πιττάκι. Κάποτες του χρειζότανε μιά, μιάμιση ώρα να τά συνταϊριάζη γιά τό κάθε πρόσωπο, να διαλέξη και τήν κατάλληλη βίστα ή τήν κατάλληλη ζουγραφιά. Κάθε μέρα, έν νοείται, κι από ένα γράμμα μεγάλο, τέσσερα κατεβατά, γιά τήν Άννα, γραμματάκι γιά τή Μοιρίτα. Τελέγραφο κάθε μέρα. Συγχομιλούτε και με τον κοσμογορισμένο τό γιατρό. Μιά μέρα μάάλιστα ο κ. Σεβιλιάς παρατήρησε πως ο Άντριάς στην άκρη τής γλώσσας του είχε κ' ένα είδος σπειρί, ένα παρασάροκωμα, πές μιά μυτίτσα που πετούσε λιγάκι. Τό ή-

ξερε ο Άντριάς.

—«Έρχεσαι να τό βγάλουμε; Τι λέτε;»

Κι άμέσως τον πήγε στη σάλα τής χειρουργικής και του τόκοψε.

—«Συφέρνει, συφέρνει! Πύο καλά έτσι».

Ποιός θα πη άν ο γιατρός δε γλύτωσε με ένα κόψιμο τον Άντριά κι από κάμποσους μελάδες—ή κιντόνους—κατόπι;

Ο Άντριάς κουβέντιαζε και με τή Βιχτώρια. Γυναίκα—δηλαδή κορίτσι τριάντα πέντε τριάντα έξη χρονώ που δέν τής έλειπε διόλου κάποιο πνεμα. Τής ύφερνε, που έλεγε ο Σεβιλιάς, ή απολαίκεψη. Όταν εΐτανε καλόγριες, είχανε και τότες άβρώστους, μά είχανε, καθώς ίδια τό μολογούσε του Άντριά, έφτά ώρες τή μέρα θρησκευτική άσκηση και προσεφές. Φυσικά, τίς έφτά ώρες δέν τίς περνούσανε με τούς άβρώστους. Τώρα που γενήκανε λαϊκές σαν τίς άλλες, έπαψε ή άσκηση με τίς τόσες προσεφές, και φροντίζανε περισσότερο γιά τήν Κλινική τους, εζω από τήν κεριακή, που δέν τίς έπιανες, και που δε λογαριάζε μήτε ή Κατινούλα. Έκει έβλεπε τί θακούθουσε πρώτα, επειδή όταν ή καμπάνα σημαίνει στο μοναστήρι γιά προσεφά, ως είναι και γιά δείπνο, ή καλόγρια πρέπει άμέσως να

φανή, κάποτες νάφηση και τον άβρώστο στη μίσση. Τά δηγότανε μόνη της του Άντριά, μά τό είχε πίκρα, καημό τό είχε άπαρηγόρητο που ως και τώρα τους τό ιδιαίτερο παρακαλήσι, τήν άμορση, τή ζηλεμένη σάλα με τά κονίσματα και τό κονοστάσι, άξαφνα τήν καμανε σάλα με εργαλεία τής κνηματικής, τής μηχανοθεραπείας!

Τήν παίραζε λιγάκι, μά πολύ γλυκά, ο Άντριάς.

—«Τί σας μέλει, άρρώ είστε κ' έτσι χρήσιμες στην άθρωπότητα;»

Η Βιχτώρια πάλε άπορούσε θαρώντας στα μάτια της άθρωπο, καθηγητή, που μυστήρια δε χωρούσε ο λογισμός του, και που έδειχνε τέτοια καλόςύνη ως και σε μιά δούλα.

Ο Άντριάς τό είχε γιά πρώτο του χρέος να πηγαίνη τή μέρα πολλές φορές στης Κατινούλας. Διάβαινε από τό στενωύτικο τό μακρυνορι που χώριζε τίς δυο άκρες τής Κλινικής, με τό μαγερισό στη μίσση του, στενωύτικο κι άφτό. Καθότανε, διάβαζε στην κάμερή της ή τής έλεγε δυο λόγια να τήν παρηγορήση, να τής δώση θαρρός. Ο Κύριος που τώρα σαν πατέρας φρόντιζε γιά τά παραμικρά τής υγείας της, γιά τό ρυγί της, γιά τό πιότη της,

ή γλώσσα δέν είναι άρκετά κανονική ούτε πλούσια μελετημένη. Άπορώ πώς τεχνίτες που φαίνονται να καλοξέρουν την αξία της δημοτικής ξεχειονονται τόσο που να παραβλέπουνε κακοφωνίες κι άσυμμόρφωτους τύπους και να μὴν ξαφνίζονται σαν άνακατεύουσε στο ζωντανό το διάλογο πεθαμένα λόγια του βιβλίου.

ΕΡΜΟΝΑΣ

Karachi 5.3.07.

ΖΟΥΓΡΑΦΙΕΣ

6.

Στην άχαρη ξεροπολι τραγούδιου ένα βράδι. Να μ' άγροικήση εκεί ψυχή δὲ βρισκόνταν σιμά μου... Μά άργά κατέβη άπ' τὰ βουνά ένα δέντρον κιλιάδι, και την αυγή είδα άπάντεχα σουμάνι διάγυρά μου.

7.

Ω πρώτο συναπάντημα και πρώτη γνωριμά! Η όψη σου ή όείρη γύρω άπ' τ' άνθια θάμα... Στο περιβόλι άγνωστοί δίχως μιλή κινιά, άντάμα περπατούσαμε. Κ' ένας καμύς άντάμα...

8.

Το ζάμι σου πυρώθηκε στο γέμισο του ήλιου, και τ' άνιφύγησμο ήφτασε μακρύν να με θαμνώση, στο πρόσωπό μου άφίνοντας τη λάμπα ενός φιλιού που έού του το παράγγελες νύφη να μου τὸ δώση.

9.

Τὸ φεγγαρόκι μου έγεννε στον ύπνο μου δειλά, να κόψω τ' άνθια του μααξέ, και γιά δική του χάρη να τ' άπιώσω στο βουνό, πά στην κορυφή άψηλά, την άλλη νύχτα να διαβή κείθε, γιά νιν τὰ πάρη.

10.

Σί θέλω σαν το κρύο νερό, σαν το βουνό τὰ κρήνα, σαν την περιήφανη κορυφή, σαν τὴ λεβεντοδέντρα, οὐ θέλω σαν την κέρδινα και σαν την άλαφια, καμάρι της φωλίτσας μου και τις χαράς μου άφίντρα.

11.

Σιμά σου πάντα βρίσκουμαι. Κι αν ζήης πιθυμιά, τὰ σουρουτα κατέβαινε κι άκουσε στο περιάλλι. Είμαι ή βορριάς που κρύβεται μέσα στην καλαμιά, κ' ή καλαμιά δη γενεται τζαμάρα και σουραβλι.

12.

Πολέμου βρήκε με βουητό μέσ' του βουνού τη στεράτα. Οί μανιασμένοι άγέρηδες με τὰ δέντρα έχουν μάχη. Μά λέω πώς τους κινήρησαν τὰ πράσινα φουδάτα, γιατί άπ' άλλάρα τὴ τηρώ να βοβολάν στη χάχη.

ΡΗΓΑΣ ΓΚΟΛΦΗΣ

ΟΥΤΟΠΙΑ

Φίλιτά μου Ταγκόπουλε,

Πάνε δικά μήνες άπότου στο «Νουμά» γράφηκε πὸς ή όποραινόμενος, μιλώντας κάποτε, χαρακτήρισε τον άγώνα των Δημοτικιστών ως άγώνα Ούτοπιστών. Άπό τότε θέλησα να διαμαρτυρηθώ, μὴ δὲν καλοξέρω γιατί τὸ παράλειψα ως τὰ σήμερα. Μία εξήγησις όμως είναι, όποχρέωσις μου, που μου φανεται, πὸς κίλλιο είναι να γίνει άργά παρά ποτέ.

Με πολλήν άγάπη ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΡΑΜΑΣ

12/1/907. Αθήνα.

Στην Ελλάδα δὲν είναι δύσκολο να συναντήσουμε και στο 1907, σὲ στάδιο πνευματικῶν άγώνων, άνθρωπους που να ενεργούν με την όρμη της τυφλής πίστεως, σὰ βάρβαροι Φετιχιστάι. Είναι δὲ συνηθέστατο ν' άπαντήσουμε τους νεοβάρβαρους που μαϊμουδιζουν, άγνωμοι και άβουλοι, όποστηρίζοντας μία φιλολογική μόδα.

Στον τόπο μας δύσκολο είναι δυστυχώς να συναντήσουμε τους άνθρωπους, που σέβονται τον ένυτό τους και που όταν θέλουν να συντρέξουν τον άγώνα υπέρ μιας Ίδέας φροντίζουν να σχηματίσουν φωτεινή γνώμη δική τους και προσπαθούν να νοιώσουν βαθειά και τὸ «Γιατί», και τὸ «Πῶς», ή νίκη της Ίδέας θά ωφελήσει τὸ Έθνος.

Και λοιπόν κάθε άξιός να όνομάζεται Δημοτικιστής πρέπει να πολυσκεπτήκε και να καλοκατάλαβε τουλάχιστο τὸ «πῶς» συνδέεται ή πνευματική του ένθους αναγέννησις με την εισαγωγή της ζωντανής γλώσσας στο Σχολείο. Διότι αυτός είναι ή έσωτερικώτερος σκοπός του άγώνα, που κρατεί τέσσερους αιώνας ως τὰ τώρα.

Όσο ή σκέψις και όσο ή μελέτη — δυὸ λέξεις που δουλεύουν την ίδια εργασία του νου — μάς άποδείχνουν χεροπιστά τὰ ωφελήματα που θά προκύβουν από την παραδοχή του ζωντανού Λόγου στο Σχολείο, στο Βιβλίο, στο Δικαστήριο, στην Πολιτεία, τόσο και ή σκοπός ενός κοινωνικού και πνευματικού άγώνα δύσκολου, γεμάτου βάρβαρων και πίκρας, μάς φανερώνεται ίερός, ύψηλός, ένθικός.

Με τὴ μελέτη, με τὴ σκέψι θεμελιώνεται ή πεποίθησις, ριζώνει ή άγάπη και φανερώνεται ή άφοσίωσις στην Ίδέα. Γεννιεται δὲ ή άργοφανέρωτος Ένθουσιασμός, ή άδολος και φωτεινός, που δὲν ξεπέφτει ποτέ, που δὲ θά γνωρίσει ποτέ την άπογοήτευσιν.

Βιβλία σαν του μακαρίτη Ροϊδη, που έτειναν να σκορπίσουν την πάχη της γλωσσικής προλήψεως κ' εξηγώνωσαν τὰ κωμικά και τ' άσκοπα και μάς έδειξαν τὰ στρεβλωτικά του νου καμώματα της άπτικομανίας, χρησιμεύουν να φωτίζουν τὴ σκέψι.

Βιβλία σαν του κ. Ψυχάρη, που κοινολογούν τὰ διδάγματα της Έπιστήμης, χρησιμεύουν να θεμελιώνουν την πεποίθησι.

Βιβλία σαν του Φωτιάδη, που διαλαλούν τὸ τί θά κερδίσει ή Έκπαίδευσις από τὴ νίκη της Ίδέας, χρησιμεύουν να υποβάλουν τον Ένθουσιασμό.

Άπό τὰ «Είδωλα», από τὸ «Ταξίδι», από την «Έκπαιδευτική μας Αναγέννησις» ανάτράφηκαν τὰ τελευταία είκοσι χρόνια και μπορεί να βγούν και στο μέλλον άγνοί και μελετημένοι δημοτικιστάι.

Μάς χρειάζονται όμως ακόμα βιβλία φωτεινά, που να εξετάζουν και από πολλές άλλες άπόψεις τὰ δεινά που μάς φέρνει ή πλάνη, που θέλει για γραφομένη μία γλώσσα τεχνητή, και που να δείχνουν πρό πάντων τὰ ωφελήματα, που πρέπει να προσδοκάμε από την παραδοχή ως γραπτου μας λόγου του προφορικού μας λόγου. Διότι από τὰ βιβλία αυτά, που δὲν ξέρω αν έγάρησαν, ή θά γραφούν αύριο, είμαι βέβαιος, ότι ή Ίδέα θ' άποχτήσει και άλλους πολλούς εύσυνείδητους και χρήσιμους όπαδούς.

Άλλά ένας τέτοιος σωστός δημοτικιστής, για να θεωρηθῆ και πιστός της Ίδέας; όπαδός είναι άπαραίτητο σὲ κάθε στιγμή να φαντάζεται άναμφίβολη κ' έξασφαλισμένη τὴ Νίκη;

Κι αν τάχα πρόκειται να μη χαμογελάσει ποτέ ή φτερωτή θεά, δὲν έχουμε καθήκον και όποχρέωσι να πολεμήσουμε την πρόληψιν με όλες μας τίς δυνάμεις, άφου μία φορά, με της σκέψις και της μελέτης τὴ διαβολική συνέργεια, έγνωρίσαμε την άλήθεια;

Νομίζω πὸς ή άμφιβολία, όσον άφορᾷ τὸ πιθανό πρακτικόν άποτέλεσμα του άγώνα, μήτε άπιστο μπορεί να κάνει τον θετικό όπαδό της Ίδέας, μηδὲ να τον άποκαρδιώσει μπορεί. Διότι αυτός είναι καθήκον και μίαν όποχρέωσι νοιώθει: Να πολεμήσει!

Άπεναντίας μπορεί καμιά φορά οί άμφιβολίες να ωφελήσουν σημαντικά, όποδείχνοντας την άνάγκην, ή προσεκτικότερης εξετάσεως μερικῶν μορφῶν του ζητήματος, ή βαθύτερης μελέτης του μέλλοντός του. Κ' έτσι δὲν είναι άπίθανο να φανερωθουν έγκαιρα μερικῆς ένέργειας άσκοπος ή και βλαβερές, άλλες δὲ άλλου είδους ένέργειες να φανούν άναγκαίες.

για τὸν ύπνο της, ή Κύριος που ζαιτίας της καταπιάστηκε τόσο ταξίδι, που έννησκε κίόλας πλάγι της να την προσέχη, ή Κύριος μεγάλωνε φοβερά στη φαντασία της, άξαφνα της φαινόταν ή Κύριος άλλως άγγελος, σαν την Κυρία! Δὲν τὸ πίστευε πριν πὸς θά φερθῆ ποτέ του έτσι μαζί της. Η καχημένη άπορούσε μ' όσα στοχαζόταν ή Αντρέας για να της κάμη και τὸ κρυφό της τὸ χατίρι, λὲς και τὸ μάντεψε τί μπορείσε να της άρέση. Της άγόραζε σωρὸ πιτάκια με βίστες του Μπρ... για να σερβιανίξη τάχα στην πόλη κι από τὸ κρεβάτι. Πήρε φιλά καρφιά και της κάρφωσε στον τοίχο, άντίκρου της, μία φωτογραφία του εργαστηρίου του, για να την κοιτάξη και να συλλογιέται πὸς θά τὸ ξαναδῆ, πὸς θά τὸ συγυρίση και πάλι τάργαστήρι τὸ ζηλευμένο. Της χάρισε κ' ένα καλαμαράκι, χροισμα σημαντικό από μέρος του Αντρέα, που ή μισή ζωή του έσταζε από τὸ καλαμάρι του, και της τὸ χάρισε για τὸ πρώτο γράμμα που θά δυνηθῆ με τὸ χροισμα να του χαράξη, ότα φύγη. Στόνομά της έγγραψε ή ίδιος πεντέξη γραμματάκια για τίς φιληνάδες της, που της είπε να του ύπαγορέψη. Γέμιζε ή καρδιά της βνομοσύνη, και με τὸ κισσόφυλλο π.ύ δὲν τάφινε από τὸ προσκέφαλό της, με κάτι μαλλά-

κια της Μοιρίτας, που τὰ είχε φυλαχτό, άνάξωμε κ' ή ψυχή και τὸ σώμα της Κατινούλας. Ο Αντρέας, σαν έβγαινε από την κάμερή της, πὸς ξεγνοιαστός, πὸς ξελαφρωμένος, πήγαινε μία ώρα περίπατο ύστερις από τὸ πρόγραμμα ταχτικά, να χαρῆ λιγάκι και την καινούρια πολιτεία που βρισκόταν. Τὸ Μπ... άξίζε περίπατο και μάλιστα περιπάτους. Μία πρασινάδα ή χώρα μέσα της και γύρω γύρω, τὰ περιχώρα της κικαπαι, κορσούλες, βουναράκια και βουμάνια. Μά τὸ λιμάνι ένεινο τὸ θεόρατο, από τὰ μεγαλότερα της Έβρώπης, μάγεσε με τὴ θεά του τον Αντρέα. Κατεβαίνοντας τὸ δρόμο της Κλινικής, έφτανες άμέσως σὲ μία πλαταία δεντροφυτεμένη, που τέλειωνε μπροστά σὲ ταράτσα, δεντροπόχητη και τούτη από την ταράτσα, όταν προχωρούσε ως την άκρη, έννοιγες σ' όλο του τὸ φάρδος, σ' όλο του τὸ μάκρος τὸ λιμάνι, πέρα πέρα δεξιά σου έννοιγες και τὸ λιμάνι του λιμανιοῦ, έννοιγες άλλωρα τὴ θάλασσα. Η θάλασσα, ή λεοτερία, τάνοιχτό! Πότε, άχ! πότε θάνοιξη άλλωρα, κ' ή ζωή μας; Έπλεκε, ξαναπλεκε ή Αντρέας χίλιους και χίλιους στοχασμούς. Πότε θά γλυτώση ή έθρωπος από την πλάνη, την άκαταστασία, την άββάστια; Πότε θά μνημονόσι στάνειμπόδιστα νερά, τά-

παλόστρωτα; Πότε θά δῆ και λιμάνι όπου ψυχα να πλέχη, και θάλασσα όπου να ξεσκελαβώνεται ή νοῦς του με τον άέρα που φυσᾷ; Υγεία, ρυθμό, κανόνα, πότε θά τάπολάψουμε; Η ζωή μια μέρα πρέπει να μοιάξη με καράβι που άκολουθᾷ ίσια τὴ γραμμή του και που θά φουσκώνουνε τὰ πανιά του με τὰ κυβερνημένα τάνεμια του πέλαγου και τουρανου. Σὰ γύριζε πίσω νανεδῆ σπιτι, του φαινόταν ή ξαφνα πὸς ή σκλαβιά της σημερινής μας της ζωής του ξαναπλάκωνε τὰ στήθια. Ναι, περπατείς, ζυγώνεις ως ένα μέρος, βλέπεις τὸ λιμάνι, βλέπεις τὴ θάλασσα, λὲς πὸς βγήκες έξω μακριά, ή φαντασία σου άλλωραψε, ξεπέρασε τὸ στενωλαίμο του λιμανιοῦ, πετάχτηκε στο ποθητό ταξίδι. Μά θά ξαναμπῆ άραγες τὸ καράβι σου στο λιμάνι, κι αν ξαναμπῆ, τὴ θάλασσα, θά μπορείς τότες άραγες να τὴ βλέπης άκόμα; Όχι, σου την άποσκεπάζουνε τὰ δέντρα της ταράτσας. Σου την άφανίζουνε οί πολιτείες. Κι ή Αντρέας, άνήσυχος, συνεκαρμένος και πάλι από τον έρωτά του της γεωμετρίας, κατανοούσε σκλάβος ή ίδιος της μανίας του της πλιζις, ξαναρχότανε, άφου άπομακρύθηκε, ξανάκανε άφου έφυγε, δυὸ τρία βήματα ίσα με την άκρη της ταράτσας, γυρνούσε